

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 342.1

Бабаніна В.В.,

доцент кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ ДО ПРИЙНЯТТЯ ПРОЕКТУ КК УКРАЇНИ 2001 РОКУ

У статті проводиться аналіз процесу підготовки проекту КК України № 1029 від 12 травня 1998 року до другого та третього читання. Аналізуються пропозиції суб'єктів законодавчої ініціативи та характер впливу цих пропозицій на формування КК України 2001 року.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, призма, підготовка, створення.

В статье проводится анализ процесса подготовки проекта КК Украины № 1029 от 12 мая 1998 года ко второму и третьему чтению. Анализируются предложения субъектов законодательной инициативы и характер влияния этих предложений на формирование КК Украины 2001 года.

Ключевые слова: уголовная ответственность, призма, подготовка, создание.

The paper analyzes the process of preparing a draft of the CC of Ukraine № 1029 dated 12 May 1998 to the second and third reading. Proposals of subjects of legislative initiative and the impacts of these proposals on the formation of the Criminal Code in 2001 are studied.

Keywords: criminal liability, prism, training, creation.

Актуальність проблематики питань створення та законодавства про кримінальну відповідальність не викликає жодних сумнівів. Пояснюється це тим, що саме процес створення закону про кримінальну відповідальність головним чином впливає на якість цього закону, а відтак і на ефективність його реалізації та застосування. У відповідності з цим, необхідно було б розглянути питання про особливості опрацювання законодавцем проекту КК України та підготовки його до прийняття. На наш погляд, такий підхід дасть змогу більш детально дослідити механізм створення та прийняття чинного КК України, виявити позитивні та негативні тенденції на етапі його підготовки та прийняття, а також з'ясувати вплив пропозицій суб'єктів законодавчої ініціативи та роботи профільного комітету Верховної Ради України на кінцеву якість закону про кримінальну відповідальність.

Ступінь наукової розробки. Принагідно зазначимо, що у працях вітчизняних вчених (П.П. Андрушко, В.І. Борисов, В.К. Гришук, В.А. Мисливий, А.А. Музика, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін та ін.) розглядалися окремі аспекти підготовки та прийняття проекту КК України. Однак, разом із цим, слід констатувати відсутність спеціального комплексного дослідження питань підготовки до прийняття проекту КК України та визначення впливу такої підготовки на остаточний варіант закону про кримінальну відповідальність.

Метою статті є дослідження механізму створення закону про кримінальну відповідальність через призму підготовки до прийняття проекту КК України 2001 року

Виклад основного матеріалу. У відповідності з цим, метою статті є дослідження механізму створення закону про кримінальну відповідальність через призму системи підготовки до прийняття проекту КК України.

Необхідно звернути увагу, що проект КК України № 1029 від 12 травня 1998 року, був прийнятий Верховною Радою України у першому читанні 10 вересня 1998 року, і фактично з цього моменту розпочалася тривала робота щодо його підготовки та прийняття. Така робота включала численні експертні обговорення, опрацювання поправок та доповнень прийняття за ними відповідного виваженого рішення.

Слід також звернути увагу, що хоча підготовка проекту до другого та третього читання і відбувалася комплексно, проте прийняття проекту у відповідних читаннях по суті було розділено (окремо приймалося рішення про прийняття у другому читанні Загальної і окремо Особливої частини КК України), про що зокрема свідчать голосування та підготовка відповідних порівняльних таблиць Загальної та Особливої частини.

Що ж стосується кількісних даних внесених та розглянутих поправок до проекту КК України, то при підготовці проекту КК України до другого читання, загалом було внесено 1722 поправки, з яких 1146 було враховано (в тому числі 180 враховано частково), а 576 – відхилено. При цьому: 1) до Загальної частини проекту КК України, було подано 538 поправок, з них 311 враховано (в тому 81 враховано частково), а 227 – відхилено [1]; 2) до Особливої частини проекту КК України, було подано 1168 поправок, з них 819 враховано (в тому числі 99 враховано частково), а 349 – відхилено; 3) до прикінцевих і перехідних положень проекту КК України, було внесено 16 поправок і всі 16 були враховані [2]. Разом із цим, при підготовці проекту КК України до третього читання, загалом було подано 1996 поправок, з яких 1100 було враховано (в тому числі 321 враховано частково), а 896 – відхилено. При цьому: 1) до Загальної частини проекту КК України, було подано 258 поправок, з них враховано – 142 (в тому числі 54 враховано частково), відхилено – 116 [3]; 2) до Особливої частини КК України, було подано 1737 поправок, з них враховано – 957 (в тому числі 267 враховано частково), відхилено – 780; 3) до прикінцевих та перехідних положень була внесена всього одна поправка, яка і була врахована [4].

Аналіз таких кількісних даних, свідчить, що більша частина поправок подавалася до третього читання (54 %) та стосувалася положень Особливої частини проекту КК України (в третьому читанні це співвідношення складало 87% та 13 % відповідно, а в другому – 68% і 32% відповідно). Також слід констатувати, що домінуюча частина із поданих поправок була врахована профільними комітетами Верховної Ради України і вони знайшли своє відображення в тексті чинного КК України. Зокрема, при підготовці проекту до другого читання було враховано 67 % поданих поправок, а при підготовці до третього читання – 55 %.

Водночас, змістовна характеристика поданих поправок до проекту КК України є різною, оскільки вони стосувалися майже всіх статей проекту КК України і виражали різну спрямованість та різні намагання суб'єктів законодавчої ініціативи. Так, одні поправки стосувалися виключення окремих норм проекту, інші, навпаки, – доповнення проекту новими нормами, треті – уточнення змісту окремих кримінально-правових понять, ознак складу злочину, особливостей звільнення від кримінальної відповідальності та від кримінального покарання тощо. Утім такі поправки не носили і за своєю сутністю не могли носити концептуального видозмінення сутності проекту. Іншими словами поправки, які вносилися суб'єктами законодавчої ініціативи мали

«вузько орієнтований» характер і по суті не виходили за межі концептуальних засад самого проекту КК України.

Серед найбільш цікавих поправок (пропозицій), поданих та врахованих, при підготовці Загальної частини проекту КК України до другого читання, можна виділити такі: внесення окремої статті, в якій надається визначення поняття суб'єкта та спеціального суб'єкта злочину; об'єднання в одному розділі Загальної частини проекту КК України норм, що визначають злочин його види та стадії; закріплення в окремій нормі особливостей (правил) кваліфікації діянь співучасників; заміна назви видів співучасників з «підмовника» на «підбурювача» та з «посібника» на «пособника»; визначення правових наслідків сукупності злочинів; доповнення проекту КК України статтею про правові наслідки сукупності, повторності та рецидиву злочинів; зміна назви обставини, яка виключає діяння із «виправданий ризик» на «діяння пов'язане із ризиком»; доповнення переліку обставин, які виключають злочинність діяння такою обставиною як «виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи»; виключення із проекту положення про можливість застосування смертної кари, у випадках передбачених спеціальним законом та тільки в умовах воєнного стану; виключення можливості застосування до військовослужбовців строкової служби, покарання у вигляді службових обмежень для військовослужбовців; зміна назви обставин, які пом'якшують або обтяжують відповідальність та обставини які пом'якшують чи обтяжують покарання; доповнення переліку пом'якшуючих обставин такою як: «вчинення злочину під час виконання спеціального завдання з викриття злочинної діяльності організованої групи»; поширення можливості застосування примусового лікування на всіх осіб, які засуджені і мають відповідні захворювання, а не тільки на осіб, які вчинили злочин у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Разом із цим, серед поправок (пропозицій), які подавалися до Загальної частини проекту КК України, під час його підготовки до другого читання, але були відхилені можна виділити такі: зміна назви кодексу на Карний кодекс України; встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб; визначення режиму відбування покарання, який призначається засудженим до позбавлення волі; розширення кола кримінальних покарань та включення до них таких покарань як смертна кара та кримінальна реституція; виключення такого виду звільнення від кримінальної відповідальності як звільнення у зв'язку із передачею на поруки; виключення уявної оборони як обставини, що усуває злочинність діяння; закріплення можливості здійснення добровільної відмови тільки на стадії готування чи незакінченого замаху на вчинення злочину; встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину невеликої тяжкості; встановлення, що кримінальна відповідальність за всі злочини може наставати з чотирнадцятирічного віку.

Стосовно врахованих поправок, які стосувалися Особливої частини проекту КК України та подавалися при його підготовці до другого читання, то найбільш значимими є такі: включення до кваліфікованих видів вбивств, вбивства заручника; закріплення ознаки відсутності тілесних ушкоджень при побоях і мордуваннях; визначення кваліфікованого виду ненадання допомоги, а саме ненадання допомоги малолітньому; встановлення відповідальності за порушення прав пацієнта, незаконне проведення дослідів над людиною та насильницьке донорство; встановлення кримінальної відповідальності за підміну дитини з особистих чи корисливих мотивів та за експлуатацію дітей; розширення змісту кримінально караного діяння у вигляді

примушування до вступу в статевий зв'язок та віднесення до кола можливих потерпілих не тільки жінок, але й осіб чоловічої статі; скасування відповідальності за мужоложство; уточнення назви розділу V Особливої частини і відображення, що ці злочини стосуються не конституційних, а виборчих прав; встановлення відповідальності за злісне невиконання обов'язків по піклуванню за дитиною та за порушення права на безпечну медичну допомогу; розширення змісту об'єктивної сторони фальшивомонетництва; встановлення відповідальності за перешкоджання здійсненню підприємницької діяльності та доведення до банкрутства; встановлення кримінальної відповідальності за проектування чи експлуатацію споруд без систем захисту довкілля та за незаконні дії з радіоактивними речовинами; визнання суб'єктом порушення вимог законодавства про охорону праці, суб'єкта підприємницької діяльності; заміна змісту кримінально караного діяння у вигляді незаконного заволодіння транспортним засобом тощо. Крім того, такими поправками дещо змінюється розмір санкцій за вчинення відповідних злочинів, а також уточнюється ряд понять та ознак окремих складів злочинів.

Натомість, законодавцем також не враховані численні поправки до Особливої частини проекту КК України, при підготовці до другого читання. Зокрема до них можна віднести такі поправки (пропозиції) як: визначення кваліфікуючою ознакою державної зради створення масонського ложе чи керівництво такою організацією або участь у ній; встановлення кримінальної відповідальності за примусове лікування завідомо здорової людини та за порушення санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил; розширення кола суб'єктів підроблення виборчих документів; встановлення кримінальної відповідальності за порушення права на свободу совісті, богохульство, порушення таємниці сповіді; виключення кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво; встановлення кримінальної відповідальності за спекуляцію; встановлення відповідальності за незаконне вживання наркотичних засобів; встановлення кримінальної відповідальності за втрату, розкриття, розголошення або передачу атрибутів доступу до комп'ютерної інформації; виділення окремої форми активного корупційного діяння у вигляді пропозиції надання неправомірної вигоди.

Що ж стосується поправок до проекту КК України, які подавалися при підготовці до третього читання, то серед врахованих поправок (пропозицій) можна виділити такі: нове визначення ознак готування до злочину; уточнення ознак замаху та видів замаху; уточнення поняття спеціального суб'єкта злочину; повернення до тексту проекту КК України норми про визначення ознак та правового значення обмеженої осудності; удосконалення законодавчого визначення форм співучасті; визнання суду єдиним суб'єктом, який здатний звільни особу від кримінальної відповідальності; доповнення системи покарань, покаранням у вигляді громадських робіт; визначено коло осіб, до яких не може застосовуватися покарання у вигляді обмеження волі; уточнення змісту норми про зняття судимості; розширення переліку осіб, до яких можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру; виключення норми про кримінальну відповідальність за шкідництво; об'єднання в одній статті Особливої частини КК України відповідальності за просте та кваліфіковане умисне вбивство; уточнення законодавчого формулювання окремих кваліфікуючих ознак умисного вбивства; уточнення диспозиції статті про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми; виключення статей про кримінальну відповідальність за наклеп і образу; уточнення особливостей визначення розмірів значної, великої та особливо великої

шкоди, яка заподіюється при крадіжці; внесення норми про відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та обладнанням для їх виготовлення; розширення кола можливих потерпілих від погрози або насильства щодо державного чи громадського діяча і віднесення до них Прем'єр-міністра України та членів Кабінету Міністрів України; уточнення об'єктивної сторони підроблення документів, печаток, штампів.

Водночас, серед найбільш значимих поправок (пропозицій), які подавалися до проекту КК України, при підготовці його до третього читання і не були враховані, можна виділити: перейменування категорії злочину невеликої тяжкості у незначні злочини; поширення випадків не застосування кримінальної відповідальності за готування до нетяжких злочинів; вилучення норми про визначення поняття та ознак рецидиву; розширення змісту необхідної оборони та поширення її на випадки захисту інтересів територіальної громади; виключення покарання у вигляді конфіскації майна; об'єднання розділів II, III, IV Особливої частини КК в один із назвою «Злочини проти людини, її життя та здоров'я, честі та гідності»; вилучення, із диспозиції кримінально-правової норми про відповідальність за диверсію, вказівки на спеціальну мету у вигляді ослаблення держави; віднесення до кваліфікованих видів умисного вбивства, вчинення його членом організованої групи чи злочинної організації; зміна назви та диспозиції статті про відповідальність за вбивство із необережності і викладення її як позбавлення життя або заподіяння смерті через необережність; встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання зверненню до Європейського суду з прав людини; встановлення кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо несумісності представницького мандату з іншими видами діяльності; виключити кримінальну відповідальність за порушення права на безоплатну медичну допомогу; розширення кола можливих потерпілих від вимагання і віднесення до них не тільки близьких родичів, але й близьких осіб.

Таким чином, враховуючи загальну змістовну характеристику внесених поправок (пропозицій), то можемо констатувати, що вони не змінили основної концепції проекту КК України, його логіки та системи побудови. При цьому аналіз поправок, які вносилися при підготовці проекту КК України до другого читання, свідчить про їх більше змістовне навантаження. Тобто такі поправки (як ті, що були враховані, так і ті, що не були враховані) стосувалися значно ширших змістовних питань і пропонували значно змістовніші способи їх розв'язання. На відміну від цього, поправки (пропозиції), які подавалися при підготовці проекту до третього читання, носили більше редакційно-технічний ніж змістовних характер і цілком очевидно носили менше змістовне навантаження, а відтак меншою мірою вплинули на саму сутність проекту КК України. Наприклад, поправки до третього читання, як правило, стосувалися уточнення окремих кримінально-правових понять, заміни наскрізних понять, які вживаються в КК України, незначної зміни меж санкцій тих чи інших кримінально-правових норм.

У відповідності з цим, незважаючи на незначну кількісну перевагу поправок (пропозицій), які подавалися до проекту КК України при підготовці його до третього читання, такі поправки меншою мірою вплинули на сутність проекту КК України, тоді як менша кількість поправок (пропозицій), внесених при підготовці проекту КК України до другого читання, зумовила більш змістовну видозміну проект. Разом із цим слід звернути увагу, що окремі пропозиції, які виносилися на розсуд законодавця і не були враховані під час підготовки та прийняття КК України, згодом все-таки знайшли свої відображення у чинному КК України. Однак, відбулося це розрізнено

шляхом прийняття, в різний час (починаючи з 2002 року і до тепер), окремих законодавчих актів, яким вносилися ті чи інші зміни до КК України.

Висновки. В свою чергу, дослідження певних загальних тенденцій, притаманних створенню закону про кримінальну відповідальність на етапі його опрацювання та підготовки до прийняття, дає можливість зробити наступні висновки. По-перше, основоположна концепція (ідея) законопроекту залишається сталою не зважаючи на численні поправки (пропозиції), які подаються до законопроекту. По-друге, значна частина поправок (пропозицій), які вносилися до проекту КК України, деякою мірою збігалися і дублювалися. По-третє, кількісна характеристика поправок (пропозицій), в тому числі й врахованих законодавцем, далеко не завжди пов'язується із їх змістовним наповненням, а відтак і з реальним зміненням значимого змісту проекту. По-четверте, опрацювання внесених поправок (пропозицій) потребує чіткої зваженої планомірної роботи, яка цілком природно вимагає значного обсягу часу та трудових ресурсів. При цьому вбачається, що відхилення поправки (пропозиції) повинно мати реальне обґрунтування і бути дійсно необхідним, по суті так само як і врахування поправки (пропозиції). По-п'яте, окрема частина найбільш значимих та суспільно обумовлених пропозицій, які були відхилені законодавцем при прийнятті основного проекту, рано чи пізно, в тому або іншому вигляді, знаходять своє відображення в тексті закону, через внесення окремих розрізнених змін.

Список використаних джерел:

1. Порівняльна таблиця Загальної частини КК України до другого читання, станом на 19 травня 2000 року : проект КК України № 1029 від 12.05.1998 року // Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/osmir/tables>.
2. Порівняльна таблиця Особливої частини і прикінцевих та перехідних положень КК України до другого читання, станом на 4.07.2000 року : проект КК України № 1029 від 12.05.1998 року // Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua>
3. Порівняльна таблиця Загальної частини КК України до третього читання, станом на 4 квітня 2001 року : проект КК України № 1029 від 12.05.1998 року // Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/04>
4. Порівняльна таблиця Особливої частини і прикінцевих та перехідних положень КК України до третього читання, станом на 4.04.2001 року : проект КК України № 1029 від 12.05.1998 року // Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua>

УДК 343.98

Балонь А.Б.,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

**СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ З
ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ:
ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ**

Розкривається поняття судової експертизи, розглядаються судові експертизи, які найчастіше провадяться за злочинами, вчиненими з використанням службовою особою своїх повноважень. Зокрема, розглядається сутність судово-почеркознавчої, судово-бухгалтерської та техніко-криміналістичної експертизи документів, підкреслюється значення даних експертиз для розслідування злочинів даної категорії.